

Documentos

Sermón de Clemente VI Papa acerca de la otorgación del Reino de Canarias a Luis de España. 1344

Transcripción de Marcos G. MARTÍNEZ

Hemos procurado respetar en absoluto la grafía del manuscrito. Por esta razón aparecen algunas transcripciones incorrectas, por ejemplo la terminación del genitivo en e y la reducción a esta vocal de los diptongos ae, oe.

Se ha conservado la grafía cie en vez de tie.

Algunos nombres, como Africa e Israel, se presentan con grafía especial, que hemos conservado.

En todas las citas, tanto bíblicas y evangélicas, como patristicas, que hemos podido verificar, nos hemos atenido al texto establecido. Por esta razón aparecen palabras metidas entre paréntesis, que son las que figuran en el manuscrito y no constan en el texto correspondiente. En cambio ponemos entre corchetes las palabras que, siendo textuales, no figuran en el manuscrito.

Existen también otras citas que no hemos podido comprobar, ya por lo oscuro de la expresión manuscrita, o por la inexactitud del copiante.

En algunos casos hemos puesto entre corchetes, al lado de la palabra manuscrita, la palabra que hemos creído debía sustituir a la que figura.

Las demás incorrecciones sintácticas y estilísticas débense indudablemente no ya sólo a la impericia del copiante, sino a la época en que se produjo el sermón.

[f° 290v. lin. 26.—col. a] Sequitur ser/mo per dominum Cle/mentem papam / Sextum factus. / Super crea/tione principis. /

«Te faciam / principem / super gentem / magnam». Num. / XIII [v° 12].—Videtur nobis / quod in scriptura aliquid de nouo sit / et constituitur princeps. Quandoque propter / operationem magne strenuitatis. / Quandoque propter dilationem adepti po/testatis. Quandoque propter defensionem / possesse hereditatis. Quandoque propter gu/bernationem grate comunitatis propitius / primum dictum est illud I° Paralip. XI° [v° 6]: Qui [col. b] percusserit zebuseum, in primis erit / princeps et dux». Et II° Macha. XIII [v° 24] dicitur: «Quod rex, auditis uirtutibus / quas fecerat Machabeus fecit eum / a Tholomaide usque ad Gerienos / principem». Propter secundum dicitur Judith II° c° [v° 3-5]: «Quod rex dixit cogitationem / suam in eo esse ut omnem terram suo sub/iugaret imperio. Quod dictum cum pla/cuisset omnibus». Fecit rex principem / milicie et misit eum aduersus reg/num occidentis, et cetera, et circa eos precipue / qui contempserant imperium regis. Propter / tertium dicitur I Macha. c° II° [v° 66] ubi dicitur: «Qui cum / gentes uenissent in Iherusalem et occupa/ssent terram sanctam». Mathat. uo/catis liberis suis et aliis fidelibus / dixit: «Iuda Machabeus fortis uiri/bus a iuuentute sua sit uobis / princeps milicie et ipse aget / bellum populi». Propter quartum dicitur I° Reges X° [v° 1]: «Possuit te dominus super heredi/tatem suam in principem, et tu liberabis / populum eius de manu inimicorum / eius qui in circuitu eius sunt». Modo / uidetur nobis quod in facto nostro quod hodie / proponimus facere, uidelicet facere / dominum Ludouicum de Hyspania / principem et dominum quarundam insula/rum que dicuntur Fortunate, et qua/rundam aliarum circumadiacentium / et uicinarum quod uobis hic enunciabun/tur, in quibus habitant pagani / et christiane fidei inimici. Hec / quatuor concinatione dinoscuntur. / Primo sui

exercii operatio uirtuo/sa. Secundo nostre fidei et nostri imperii / dilatatio copiosa uel gloriosa. / Tercio, christiani populi circunuicini [f° 291 r. col. a] defensio uigorosa. Quarto / adquirendi populi gubernatio et di/rectio fructuosa.

Dico primo / quod concurrat istius Ludouici ymmo / imperio exercicii operatio uirtuosa. Beatus / Augustinus V° «De Ciuitate Dei», c° XX/III: (?) «Dictas diferencias inter bonos principes catholicos et alios, / inter ceteros dat istam quod illi dicuntur / esse principes qui suam potestatem / ad Dei cultum maxime dilatandum [us?]/ maiestati eius famulatum faciunt». / Modo iste, licet in regnis Francie / et Yspanie multa clareatur gloria, / multa sit fretus potencia, tamen hoc / totum uult contempnere et suam poten/ciam maiestati Dei familiam facere, / et tot labores pro Dei honore et christianitatis cultum applican/do subire, considerans et uolens esse / de numero illorum militum, de quibus / dicit B[ernardus]: «De laude noue milicie / templi», c° III°: «Milites Christi fecetur [securi] preliantur prelia domini sui, iniqua / metuentes aut de hostium cede / peccatum, aut de nece sua periculum, quamdo/quidem mors pro Christo uel ferenda, uel / inferenda, [et] nil criminis habeat et pluri/mum gloria mereatur». Hinc quippe Christo, / inde Christus acquiritur: qui nimirum / et libenter accipit hostis mor/tem pro ultione, et libentius praebet / se ipsum militi pro consolatione. Miles [inquam], Christi securus interimit interi/tum securior. Sibi prestat cum interit, Christo / cum interimit. Non enim sine causa gladi/um portat. Dei etenim minister est ad uindictam / malefactorum, laudem uero bonorum. Sane cum occidit malefactorem [col. b] non homicida, sed, ut ita dicam, mali/cida, et plane Christi uindex non / hiis qui male agunt, et defensor / christianorum reputatur. Cum autem / occiditur ipse, non periisse, sed peruenisse / cognoscitur. Mors ergo quam roogat / Christi est lucrum: quam excipit, suum. / In morte ergo pagani christianus gloriatur, quia Christus glorificatur: in morte christiani, Regis liberalitas aper/itur, cum miles remunerandus educitur. / Porro super illo letabitur iustus cum / uiderit uindictam. De isto dicit homo: «Si utique est fructus iusto: utique est / Deus iudicans eos in terra». Et Maximus / in sermone: «De moribus» dicit sic: «Aliud est / occidi pro mundo, aliud est occidi / pro Christo. Qui occiditur pro mundo, / uincitur cum occiditur.

Iste itaque non / uictor sed uictus. Qui autem occiditur / pro Christo uictus non dicitur, quare non uincitur / quamuis occidatur, sed reuersa uictor / occiditur uictor efficitur, corona / uestra uictoribus datur. Ut isti quasi dictum / uideatur illud II° Mach. ultimo [v^o 16] id est: «Accipe / gladium munus secundum a Deo / in quo deicias aduersarios populi mei». / Ut merito sibi dictum accipiamus illud I^o / Mach. XI: «Tu pasces populum meum / Israel, et tu eris princeps». Sic ut dico / quod hic concurret fidei et nostri imperii / dilatatio copiosa uel gloriosa. / Ad literam enim dictum est Ysa. IX [v^o 7], quod id est: / «Multiplicabitur Christi [eius] imperium et pacis / non erit finis». Ipse enim dominari dicitur a / mari usque ad mare, a flumine / usque ad terminos orbis terrarum. Unde de / eo propheticè dictum est Num. XXIII [v^o 18]: «Quia omnis terra erit possessio eius». Unde [f° 291v] de celestia sponsa Christi dicitur: «Vineam / de Egipto transtulisti eiecisti gen/tem et plantasti eam». Et sequitur: «Extendit palmites suos usque / ad mare et usque ad flumen prope a/gmen eius», et cetera. Unde uidetur mihi / quod licet ante aduentum Christi synagoga / coartata fuisset in uno populus / et in una terra, scilicet, in Iudea. Unde / dictum est Moysi, Deuter XI [v^o 24]: «A deserto / et [a] Libano et [a] flumine magno Eu/frate usque ad mare occidentale / erunt termini tui [uestri]». Et ideo cum contra / populum illum fuit salus, sicut apparet / in Lib. Iob: «Tum pius mortem Christi», et cetera. / Unde esset coartata, sed magis per to/tum orbem dilata[ta], et ideo extra ecclesiam / sicut extra archam Noe non est salus. / Et ideo prius dicebatur istud Ps.: «Notus in Iudea Deus in Israel magnum nomen / eius». Sed hoc mutatum est et dictum / est illud, Cant. I [v^o 2]: «Oleum effusum nomen / tuum; ideo adolescentule dilexer/unt te». Et propheta dicebat propheta / in Psalmos: «Omnes gentes quascumque fe/cisti uenient et adorabant te, et / glorificabant nomen tuum», sicut pul/cre deducit B[ernardus]: «Super Cantica», sermone XIII. et propheta in «Nouo Testamento», non est Deus locutus solis / filius Srael in prophetis, sed locutus est / toti mundo in filio quem constituit / heredem uniuersorum, per quem fecit et secula, / qui «habet in uestimento et in femore / suo scriptum: Rex regum et Dominus dominan/tium». Ap. XIX [v^o 16]: «Cui subiecit omnia / sub pedibus eius, ita quod nichil enim non / subiectum», ut apparet in Ps. Et

de/ducit Apostolus, «Ad Hebreos», uero id est [col. b]: «Cui data est omnis potestas et in celo / et in terra», Mat. ultimo [v° 18]: «Ut in eius nomine omne/genu flectatur celestium, terrestrium / et infernorum». Ad Phil. II° [v° 10]: «Qui quando misit apostolos, non misit solum ad / unam prouinciam, sed ad uniuersam terram / dicens eis», Mat. ultimo [v° 19]: «Ite, docete / omnes gentes, baptizantes eos» et / cetera. Et de quibus dicitur in Ps. et deducit, id est / Ap. «Ad Rom.» X [v° 18]: «In omnem terram / exiuit sonus eorum, et in fines orbis / terre uerba eorum». Patet ergo quod christianitas / est ubique dilatanda, nec ad certa / regna aut prouincias coartanda / sed per totum orbem diffundenda. Unde / oramus ut in diebus nostris et numero / et merito populus Deo seruiens auge/atur. Iste ergo qui uult christianitatem / in illis insulis dilatare merito prin/ceps constituitur. Ut de eo dici / possit quod scribitur Jos. V° [v° 13]: ubi dicitur: / «Quod Josue uidit uirum contra se stantem / et euaginatam habentem gladium. / Perrexit ad eum et ait: Noster es / an aduersariorum?» [v° 14] «Qui respondit: / Nequaquam. Sed sum princeps exercitus domini / et nunc uenio».

Dico tercio quod concurrat / hic christiani populi circunuecini defen/sio uigorosa. Ex hoc enim facto, si Deus / dignetur ipsum sicut exoramus / humiliter prosperare, sequitur magna / defensio populi christiani circunuecini. / Ut de eo dictum intelligamus istud, Dan. / VII: «In tempore illo consurget princeps / magnus qui stat pro filiis populi tui».

Dico quarto et ultimo, quod concurrat / hic adquirendi populi gubernatio et di/rectio fructuosa. Speramus enim in / domino quod si terras istas acquisierit [f° 292r] quod populos illarum dirigeret et feliciter / gubernabit. Ut dicatus de eo, istud, Ysa. / XXXII [v° 8]: «Princeps [uero] ea que sunt digna / principe cogitabit». Concludimur / ergo quod princeps de nouo fit, et con/stituitur ationem magne. Propter opera strenuitatis. / Propter dilatationem adpote potestatis. / Propter deffensionem possesse hereditatis. / Propter gubernationem grate communitatis. / Sed hic concurrent ista IIIor. Uidelicet / istius domini Ludouici operatio uirtu/osa nostre fidei, et nostri imperii dilata/tio copiosa, uel gloriosa, christiani / populi circunuecini defensio uigo/rosa, adquirendi populi gubernatio / et directio fructuosa. Ergo id est /

merito faciendum et constituendum est prin/ceps ut sibi dicam
uerba thematis prea/sumpta. Te faciam principem super / gentem
multam.

In quibus uerbis tria / tanguntur quod debent attendi quasi in /
omni opere quod denouo sit. Debet enim / attendi aliud ex parte
materie. Aliud / ex parte efficiencie. Aliud ex parte / causae. Ex
parte materie quod sit con/ueniens et disposita ad recipi/endum.
Ex parte efficiencie quod sit / potens et inclita (*¿inclinata?*) ad
agendum. / Ex parte cause quod sit sufficiens / et debita ad pro-
sequendi. Aliter non / bonus fieret sed male. Modo hic / recte
concurrunt ista tria. Primo / quidem ex parte materie, sed ex
parte / domini Ludouici ydoneitas et / sufficiencie conueniencia
specialis. / Quare te. Secundo ex parte efficiencie / excellencia
singularis, quare faciam ego, sed papa, imperator et rex. Tercio
[col. b] ex parte cause utilitatis et efficacie / euidencia salutaris.
Quare «principem / super gentem magnam».

Dico primo / quod ex parte materie apparet hic ydo/neitatis et
sufficiencie conueniencia / specialis te. Te quidem cui non deest /
sed adest nobilissime prosapie cel/situdo de Francia, sed Yspania,
et cetera. / Te sed cui non deest sed adest sapiencie, / prudencie
et experiencie certitudo. / Nonne quando probatus in bellis, et
cetera. / Te etiam cui non deest sed adest labori/ose tolerancie
fortitudo. Nota tamen / quomodo fuit (*¿fuerit?*) in terras sarrace-
norum, / et cetera. Te etiam cui non deest sed adest in / celicum
deuotionis et Sraele et latitudine / celsitudo. Nonne et cetera. Te
etiam cui non / deest sed adest clemencie liberali/tatis et magnifi-
cencie gratitudo. / Nonne et cetera. Te etiam cui non deest sed
adest / equitatis et iusticie rectitudo. / Te etiam cui non deest sed
adest sobrie/tatis et temperancie pulcritudo.

Et iste sunt VII geme preciosissime / quod ualde relucet in
capite princi/pis, sicut posset diffuse deduci, / sed dimitto eam
brevitatis. Ut me/rito de isto possit dici istud I^o Ma/cha. II [v^o 17]:
«Princeps et clarissimus et / magnus es tu [in hac ciuitate], et orna-
tus filiis / et fratribus». Et sibi dicatur istud Jud. [Judith] XV:
[v^o 10]: / «Tu gloria Ierusalem. Tu leticia Srael. / Tu honorificencia
populi nostri». Ut dicatur / sibi Christus istud Ysa. XLV [v^o 2]:
«Ego ante te / ibo et gloriosos terre humiliabo: por/tas ereas con-

teram et uestes ferre/os confringam. [v° 3] Et dabo tibi thesau/ros absconditos, et archana secre/torum, ut scias quia ego Dominus», et cetera [f° 292v]. Et In Ps.: «Exaltabit te ut heredi/tate capias terram cum perierint pe/ccatores uidebis». Te sed quod hic est / ex parte efficiencie autoritatis / et emminencie excellencia singularis / quare faciam. Ego, sed illius licet inme/ritus uicarius qui princeps regum / terre. Apoc. I° [v° 5], cui dictum est Jer. / I° [v° 10]: «Constitui te super gentes, et [super] re/gna, ut euellas, et destruas et di/sperdas et dissipes et edifices, / et plantes». Ego inquit faciam / penes quam Christus duos gladios esse / uoluit «spiritualem scilicet et temporalem». Luc. / XXII. Spiritualem sed manu nostra, tempora/lem uero manu militis, sed ad nu/tum nostrum exercendi et extrahendi, sicut / deducit B[ernardus] IIII° «De consideratione ad / Eugenium papam» c° VI: Unde Christus cum / apostoli dixissent quod erant duo gla/dii hic. Rendit [reddidit] sufficit, non dixit / nimis est, sed satis est, quod utrumque / gladium sed spiritualem et temporalem pe/nes ecclesiam cause uoluit. Et li/cet dixerit Petro «reunte gladium / tuum in uaginam», non tamen dixit sibi / abice gladium temporalem a te, sicut / enim dicit ibidem B[ernardus]: «Tuus est et ipse tuo / nutu, et si non tua manu eua/ginandus». Ego ergo faciam cuius pote/stas et auctoritas est super potestatem / humanam de qua dicit Hugo, «De Sacramentis», V° lib°, part. II, c° IIII: «Quia tu / uita spirituale digniorum est, quam terrena / et spiritus quam corpus enim spirituale pote/stas secundum terrena siue secularem / potestatem honore ac dignitate percebit. Nam spirituale potestas / terrenam potestatem instruere habet [col. b] ut sic et iudicare habetur si bona / non fuerit». Ipsa uero spiritualis potestas / a Deo primum instituta est et cum / deuiat, a solo Deo iudicare potest / sicut scriptum est. Spirituale diui dicitur / omnes, et ipse a nemine iudicatum. / Et subdit in ecclesia Dei sacerdotalis / dignitas regalem potestatem sacratur / santificans per benedictionem, et formans / per institutionem.

Post ergo quod in me est / licet in merito autoritatis et emminencie excellencia singularis. Unde / ex potestate mihi data, et ymperio / et reges et imperatores et instituere / et creare possum, sicut etiam predecessores nostrum pluries fecisse leguntur. / Ut merito ex hac auctoritate / istum principem constituam et faciam /

ut uerificetur istud, I° Par. XVI [v° 7]: «David fecit principem ad psallen/dum [confitendum] domino Asaph». Ut merito sibi di/cam istud, Exod. XXXII: «Faciam te in gentem / magnam». Videtur etiam mihi quod istam po/testatem etiam beatam non solum ex aucto/ritate mea concessa a Christo, sed eciam / ex cessione facta per Constantinum / qui dimisit in nostro et eius succe/soribus totum imperium occidentis sicut / apparet in epistola Constantini, in qua / eciam fit expressa mentio de insulis. / Unde et dominus Bonifacius papa / VIII Regis de Loria quasdam / alias insulas in-feudauerit. Ut quare / autem auctoritate hoc facere possunt, / ut dicam istud, secundo Reg. VII [v° 9]: «Faciam [fecique] tibi / nomen grande iuxta nomen magnorum / qui sunt in terra».

Dico tercio quod hic est / ex parte cause utilitatis et effica/tie euidentia salutaris. Quia [f° 293r]: «Faciam te principem super gentem ma/gnam». Ad literam, super gentem / illarum insularum que dicuntur Fortu/nate uel beate. De quibus insulis / loquitur Isidorus, Lib. Ethi. XXIII / c° VI, et recepit ab eo Uincentius in «Speculo Ystoriali», Lib° I°, c° XXXIX / dicens sic: «Fortunate insule uo/cabulo suo significant omnia siue / bona quasi felices, et bene fructuum / ubertate sua enim apte natam precio/sorum poma, siluarum protubere (?) / fortuitis uicibus iuga collium / uestiuntur, aduicem, herbarum / mennis et oliis uulgo est. Unde / gentilium error et secularium carmina / poetarum propter soli fecunditatem easdem / esse paradisum putauerunt. Site sunt / autem in oceano, contra leuam Morita/nie, occiduo proxime et inter se in / traiecto mari discrete. Hec Ysidorus. / Vincentius autem ubi sua addit que se/quntur: «Quod harum prima Membrio/na dicuntur. Secunda Unnona seu Juno/na. Tercia, Theode [«eodem nomine» dicit Plinius]. Quarta, id est / Capraria. Alia Niuaria, qua aere / nebuloso concreta est, mox. Cani/naria, canibus immense magnitu/dinis plena. Omnibus auibus ple/ne nemorose palmifere, unus / epiuee melis copia alioribusque, / siluestribus ac piscibus habundantes». / Plinius autem Libro VI°, c° XXXII° / Multa de istis insulis ponit. Et quare / Vincentius non nominat nisi sex, ipse / tunc nominat septem, et illa septima / secundum eum uocatur Pluuialia, pro / eo quod non est ibi aqua alia nisi de plu/uia. Et dicit quod in illa insula sunt [col. b] arbores habentes proceritatem et lon/gi-

tudinem ad CXL pedes. De in/sula autem quam dicitur Embriona
 uel Mem/briona dicit idem quod habet stagnum in / montibus, et
 arbores siluestres feru/le de quibus aqua exprimitur. Et dicit/
 quod nigris exprimitur aqua amara / et candidioribus aqua potui
 iocun/da. Et dicit idem Plinius et recitat / ille in libro «De propriet-
 atibus rerum» / Libro XV° c° LXI: «Quod in illis insulis est / copia
 pomorum et auium multitu/do ibi mellis habundancia peritus [?] et /
 lactis, et maxime in insula Capra/ria a multitudine caprarum et
 arie/tum, sis dicta. Et multa alia de istis / insulas dicuntur. Num-
 quid ergo est magna, id est / utilitas tales insulas ad re/giones
 christianitatis et ad cultum / ueri Dei reducere. Unde precipitur
 Ysa. / XXVII [v° 15]: «Glorificate Dominum in insulis / maris nomen
 domini Dei Israel». Et / Ysa. XLII, loquens ad literam, de / Christo
 dicit sic [v° 1]: «Dedi spiritum meum super / eum, iudicium genti-
 bus et proferet» et / cetera. Et subdit [v° 4]: «et legem eius insule /
 expectabunt». Et sequitur ibidem [v° 10]: «Can/tate Domino can-
 ticum nouum laus eius / ab extremis terre: qui descenditis / in ma-
 re, et plenitudo eius, in/sule, et habitatores earum». Sequitur
 [v° 12]: «Ponam Domino gloriam, et laudem / eius in insulis nuncia-
 bunt». [v° 13] «Dominus sicut / fortis egredietur, et sicut uir pre-
 liator, suscitabit zelum: uociferabitur, / et clamabit: et super inimi-
 cos / suos confortabitur» [v° 14]. «Tacui semper, silui, / patiens fui,
 sicut parturiens loquar: / dissipabo, et absorbebo simul» [v° 15].
 [F° 293v col. a]: «Desertos faciam montes, et colles / et omne
 [gramen] eorum exsicabo: / et ponam flumina in insulas, et / stagna
 [are]faciam». [v° 16] «Et educam / cecos in uiam quam nesciunt, et
 in / semitis quas ignorauerunt, ambula/re eos faciam: ponam tene-
 bras / coram eis in lucem, et praua in / recta». Et sequitur [v° 17]:
 «Confundantur / confusione qui confidunt in sculptili, / et qui di-
 cunt conflati[li]: uos Dii nostri». / Et Jer. XXXI [v° 10]: «Annunciate
 in insulis / que procul sunt», et cetera. Unde propheticæ / dictum
 est in Ps. [c° LXXII, v° 10]: «Reges Tharsis et / insule munera offe-
 rent, regis in / Arabum et Sabba dona addu/cent». [Ibid. v° 11]:
 «Et adorabunt eum omnes reges [terre] / omnes gentes seruiet ei».
 Ut dicatur / illud Ps. [v°]: «Dominus regnauit, exultet / terra,
 letentur insule multe». Ut / merito dictum intelligamus isti quod /
 dictum est Abrahe, Gen. XII [v° 1]: «Egre/dere de terra tua et de

cognatione / tua et de domo patris tui et / ueni in terram quam monstrabo tibi». [v° 2]: «Faciám/que te in gentem magnam et benedi/cam tibi [...] erisque benedictus. [v° 3]: Benedicám / benedicentibus tibi, et maledicám / maledicentibus tibi». Sed uidete / quod hic concurrít unum dubium satis / magnum. Videlicet, cum ipse non possit / habere istas insulas sine bello, quomodo / nos possumus iuste sibi dare / et indicere talibus infidelibus iustum / bellum, maxime cum infideles non / sint cogendi ad fidem, sed uolu[n]ta/rie uenire debent. Iuxta istud uolun/tarie sacrificabo, et cetera. In Ps.: «Et / iuxta istud Luc. IX [v° 23]: «Siquis uult ueni-(col. b) re post me», et cetera. Item non placeret Deo / cœartacta seruicia. Item non legimus / aliquid in Sacra Scriptura fuisse coactum nec etiam per secundos quibus fauebant / imperatores in omnibus sicut nec per Severum / tempore Constantini, nec per Theodorum/tempora Ambrosii. Item quare ut dicit Ap. ad Rom. IX [v° 18]: «Deus cui uult mi/seretur et quem uult iudicat [indurat]». Item / Ap. dicit V° c° ad Cor [v° 12]: «Nichil nobis / de his qui foris sunt iudicare. In/fideles autem foris sunt, ergo... » et cetera. / Item dominium infidelium maxime super / infideles est de iure humano, quod / innititur ratione naturali. Et / iam autem non tollit naturam, ergo / tale dominium non est auferendus. Item / minus uidetur quod possit esse dominium / infidelium super fideles quam infidelium / super infideles. Dicente beato Petro Ap. / 1ª parte II° [v° 18]: «Serui subdite estote [in] omnis uestris [timore domini] non tantum bonis et modestis / sed etiam discolis». Et iam ad Timotheum / [1]. VI° [v° 1]: «Quicumque sunt sub iugo serui / dominos suos omni honore dignos / arbitrentur». Et loquitur ad literam / de dominis infidelibus quod apparet / per hoc quod scribitur. Qui autem fideles, id est / habent dominos non contempnerant. Item dicitur / XLV, in decretis dicitur: «De iudeis precepit Sancta Synodus nemine deinceps / ad credendis uim inferre». Item / secundum Augustinus: «Cetera potest beato nolens/credere, non potest nisi uolens», et cetera. Et ideo / Sancti Patres licet dederint indulgencias / euntibus in terram sanctam, pro eo quod terra illa / nostra est, Christi sanguine consecrata, / tunc non consueuerunt dare euntibus ad / terram aliorum infidelium. Videtur ergo quod [f° 294r. col. a] non possumus sibi iuste dare. His tunc /

non obstantibus uidetur nobis quod iuste et / licite sibi dare possumus, et ipse iuste et meritorie recipere. Et ad hoc / mouent nos aliquas rationes quarum / aliquas reputamus claras. Alias / autem magis adducimus conferendo / quam determinando.

Prima ratio est quod terre / iste quandoque fuerunt christianorum et ideo / infideles non possunt ibi habere ius. / Quod autem quando fuerunt christianorum / uidetur ex ratione generali pro aucto/ritatibus supra allegatis. Scilicet: «In / omnem terram exiuit sonus eorum», et cetera. / Unde Ap. ad Rom. X [v° 18] reputat / filium ualde quod sit aliqua pars / que non audiuit uocem apostolorum / et discipulorum. Unde dicit, sed dicens id est: «Numquid non audierunt?» [v° 18] hoc quidem / «in omnem terram exiuit sonus eorum»./

Secunda ex ratione «magis speciali» et cetera / quod tota Affrica recepit predica/tionem Christi et fuit christianorum / et multa ibi fuerunt Concilia celebra/ta quam preterea temporum mahometi oc/cupauerint.

Tercia ex ratione / specialissima, quia de istis insulis / specialiter de Capraria legitur, id est, / expresse quod ibi fuerunt christiani, et / abbates et monachi ualde / sancti. Unde beatus Augustinus scribit epistolam / ad Eudosium abbatem Insule id est / Caprarie. Ut merito dicere possit / istud quod dixit princeps ille Symon / Machabeus I°, XV [v° 33]: «Neque / alienam terram sumpsimus neque alie-na detinemus; sed hereditatem / patrum nostrorum, que iniuste ab inimi/cis nostris aliquo tempore possessa [col. b] est. [v° 34] Nos uero tempus habentes uendicabimus / hereditatem patrum nostrorum».

Secunda / ratio est quia isti peccant contra legem / nature peccantes autem contra legem / naturalem puniendi sunt per principem / monarchie, sicut est Papa, ad quem / pertinet omnes subditos coheredes / ut uiuant secundum dictamen recte, id est / rationis, sicut satis deducit art° secundo / V° Ethicorum: Quod autem ipsa pec/tent contra legem nature patet mani/feste quod secundum legem nature col/endus et honorandus est ipse / a[u]ctor nature. Unde Ap. ad Rom. id est / ostendit quando tales sunt inexcusabi/les, quia cum cognouissent / Deum, id est, cognoscere potuissent, dicit glosa. / Quod inuisibilia Dei pro ea [propter iis?] que facta / sunt a

creatura mundi intellecta / conspiciuntur sempiterna quoque eius / uirtus et diuinitas; ita ut sint inex/cusabiles. Cum ergo Dominum sic cogno/uissent, id est, cognoscere potuissent, / non sicut Deum glorificauerunt autem; / gratias egerunt sed euanuerunt in / cogitationibus suis, et obscu/ratum est insipiens cor eorum et mu/tauerunt gloriam incorruptibilis / Dei in similitudinem ymaginis cor/ruptibilis hominis, et uolucrum et quadrupedum et solipedum.

Unde / sola ratione naturali ducti philosophi pro/uauerunt unum Dominum, VIII phisicorum / XII metaphisice. Et Sapiencie XIII [v° 5]: «A magnitudine [enim] speciei, et creature [cognoscibiliter] poterit creator (creaturarum cognoscibisset) / [horum] uideri». Et ibidem deducit quando, id est / contra naturam est [v° 10] «appellare Deos opera / manuum hominum». Cum ergo tan pa[f° 294v, col. a]tentis [patenter] peccasset contra legem naturalem ydo/latre existentes, merito possunt / per ecclesiam omni dominio priuari mul/to fortius quam si essent sodomite. / Cum ergo dominium eorum sit ex iure hu/mano quod innitur rationi naturali, / frustra legis naturalis implorat a/uxilium quem deliquit in legem. Et / ista ratio concludit universale / quia non quomodo ad illos qui colunt unum [Deum] / concludit tamen quia ydolatre sunt. /

Et istam rationem uidetur tangere / propheta in Ps. [CXIII, v° 4]: «Simulacra gentium / argentum et aurum» et cetera. Sequitur [v° 8]: / «Similes illis fiant qui faciunt ea: et omnes / qui confidunt in eis» et cetera. Unde Nabu/chodonosor quia non cognouit, id est / Deum celi, sed adoravit statuam / auream quem fecerat, «ieiectus est ab / hominibus, et cum feris fuit habitatio / sua, ut cognoscerent uiuentes, / quoniam dominatur Excelsus in regno / hominum et cuicumque uoluerit, dabit / istud, et humillimum [hominem] constituet super eum», Dan. III [v° 14]. / Et dominium etiam perdidit / donec sensus redditus est ei et cog/nouit qui erat Altissimo in re/gno hominem, quem laudauit et, id est, / glorificauit. Ut uerificetur illud / «omnis species laudet dominum», in Ps. / Et in alio Ps.: «Laudate dominum / omnes gentes, laudate eum omnes / populi». Et ideo etiam dicit Thomas in / secunda secunde, questio X, art. XI, in corpore quominus: «Quem licet ritus iudeorum tolle/rentur pro eo quem in ipsis olim / persignabatur ueritas

fidei nostre / tam ritus aliorum infidelium non sunt / aliquantulum [aliquoties] tolerandi.

Tercia ratio [col. b] est, sed de ista non habeo certitudinem / in facto, si scilicet blasphemant nomen / Christi aut probent auxilium persequen/tibus nomen Christi sunt [aut] fideles Christi / et christianos uel saltem esset periculum / quem hoc facerent si possent. Quod autem / contra tales sic blasphemantes possit iuste indici bellum et sint co/herederi, uidetur deducere beatus Augustinus / ad Vincentium donatistam pertractans illam Ystoriā Nabucho/donosor, quam ponit Dan. II° et III°, / dicit enim quod illud prius ille Na/bucodonosor cogebat pios / et iustos adorare simulacra, et / recusantes mittebat in ignem, / et quod prius [pluribus] modis cum fuit conuersus ad / Dominum, decreuit in toto regno quod / quicumque locutus fuisset blasphemiam contra Deum, Sydrach, Mysach / et Abdenago periret, et domus / eius deustretur.

Significauit / duo tempora: Primum tempus, tempore Apostolorum et martyrum, quoniam per reges infideles fideles multa patiebantur. Sed secundum tempus, significat tempus moderne Ecclesie quod / impii debent pati per christianos. / Unde sicut pro suo tempore Nabuchodonosor decreuit ut qui blasphemaret, et cetera, periret, et domus eius uastaretur. Ita hodie per / Ecclesiam Dei sicut de blasphemantibus nomen Christi. Et dicit Augustinus / quod ista duo tempora tangit prophetia / in eodem Ps. [II] sed secundo [v^o 2], primum cum dicit, id est: «Astiterunt reges terre et principes / conuenerunt in unum, aduersus dominum / et aduersus Christum eius». Secundum uero [f° 295r. col. a] cum conuergitur [v^o 10]: «Et nunc reges / intelligite: erudimini qui iudicatis terram» et cetera. Et istam rationem uidetur tangere prophetia in Psalmos [XXVII], dicens [v^o 4]: «Da illis secundum opera eorum, et secundum nequiciam ad inuentionem ipsorum. Secundum opera / manuum eorum, tribue illis: redde / retributionem eorum ipsis. [v^o 5] Quoniam non / intellexerunt opera Domini, et in opera / manuum eius: destrues illos / et non edificabis eos». Ita etiam loquitur / prophetia, Apoc. XVIII, dicens sic [v^o 6]: «Reddite illi sicut ipse reddidit uobis et iudicate dupplicia secundum / opera eius in poculo quo miscuit uobis / miscite illi dupplum». Pape hoc / dice-

bat prophetia in Ps. [LXVII, v° 2°]: «Exurgat Deus et dissipentur inimici / eius», et cetera. Et alio Ps. [XXXIV, v° 1]: «Iudica / Domine nocentes me» et cetera. Et Jere/mias in prophetia Ecclesie [c° XVII] dicit [v° 18]: «Confundantur / qui me persecuntur» et cetera. Ier. XVI: «Et ideo filii Sraelis iuste contra eos / pugnauerunt, qui etiam denegabant / eis transitum per terran eorum», sicut ponet in Jos. Et ideo Thomas in secunda / secunde, questio X, art° VIII, in corpus questionis / dicit sic: «Qui infideles sunt compellen/di a fidelibus si facultas assit / ut fidem non impediunt uel blas/phemiis, uel malis persuasionibus, / uel etiam apertis persecutionibus». Et / Papa hunc «fideles Christi frequentes contra / infideles bellum mouent», etc. /

Quarta ratio est, generaliter ratione / infidelitatis. Forte enim infideles / ratione infidelitatis merentur / perdere omne dominium et possunt / cogi ad suscipiendam fidem [col. b] uel dimittendis terras quas possiderent. / Et nichil hic dico assistencie sed solum / conferendo nullo hic loquor ad presens / de iudeis de quibus forte non est sic. / Quia enim de hiis dicit Scriptura in Ysaie / X° [v° 22], et ad Rom. IX [v° 27], Quod «si fuerit numerus / filiorum Srael quasi [tamquam] arena maris: re/liquie» conuertentur ex eo uel «salue fiente» ut habent alius textus. Ideo ut / propheta uerificetur tolerandi sunt. /

Item quia ut deducit Augustinus in quodam / sermone «De Epiphania», ipsi sunt in magna / argumentus fidei nostre. Unde ex, id est, eorum codicibus manifeste probamus / veritatem fidei nostre, qui fortem negantur, non esse ueri codices nisi essent / penes uos sicut penes nos. Item / quia per diuturnam captiuitatem / eorum et dispersionem clare potest proba/ri ueritas Euangelii et aduentus / Christi, et uindicta passionis eius, cuius / uindices fuerunt Tytus et Vespasia/nus. Item quia omnia insigne contingebant / illis et umbram habebat lex illa. Ut / ergo onondatur [enuntiatur] clarius aduenisse here/ditatem tolerandi uidentur. Item / reuerenciam perhenni sanctorum ex quibus / descendit Christus secundum carnem. Item / quia de eis uidetur propheticum dictum in Ps. [LVIII, v° 12]: / «Deus ostendit mihi super inimicos meos, / ne occidas eos ne quando obliuis/cantur populi mei. Disperge illos in / uirtute tua» et cetera. Item quia hoc uidetur / clare Ecclesia determinasse et in / capitulo

primo allega quod XLV de Iudas: «Precepit Sancta Synodus», et cetera. Et / extra de iudeis capitulo sicut iudei. Sed pro/sequendo «De aliis infidelibus», Thomas / in secunda secunde, questio X, in corpore questiones [art° X] [f° 295 r. col. a] dicit quod «per sententiam uel ordinationem Ecclesie / auctoritatem Dei habentis dominium uel prelationem / infidelium super infideles [fideles] tolli post quia / infideles merito sue infidelitatis, id est / merentur potestatem admittere super / fideles qui transferuntur in filios Dei». / Et hic quandoque ut dicit Ecclesia facit, et quandoque / non fecit, sed facere potest de iure propter scan/dalum uitandum, sicut Dominus mandauit / solui tributum propter scandalum uitandum. / Mat. XVII, unde dicit quod istum quondam Petrus dicit; / «Serui subditi estote dominus uestris». / et cetera. Et istud quondam Paulus dicit quod dominos / suos omni honore dignos arbitrentur / fuit solum sanctum et dictum dispensatiue / propter scandalum uitandum, ut primitiua / Ecclesia quod tunc hodie faciendum non esset / et probat per textum, quia ibidem lectio ad / Thim. VI: «subiungitur ne nomen Domini / aut doctrina eius blasphemetur / et ad hoc uidetur mihi idem [eadem] esse», quam ipse non / allegat ualde fortis.

Videtur enim esse / tam de iure diuino quam de iure positio / maior inseparabilitas et maior con/iunctio in matrimonio inter uirum et uxorem / quam inter dominum et seruum, ex merito / infidelitatis animis manens in infide/litate comparare facto fideli meretur / perdere ius quod habebat super fidelem / ratione dicti matrimonii. Ut patet per / Apost. 1° ad Cor. VII: «Et extra de id est, / diuorciis, quantum ergo multo for/tius meretur amittere dominum siue seruum / fidelem», et in eo Ecclesia statuit quod ser/uus iudeorum conversus statim efficiatur / libero si fuerit uernaculis. Sed maius dub/ium est de dominio infidelis super infidelem. / Et hic tango aliqua conferendo et uidetur / quod per auctoritatem aut sententiam, id est [col. b] Ecclesie, quod plenam potestatem habet potest / iuste statui et ordinari quod tale do/minium ab eis tollatur seu in una / regione seu in omnibus, sicut sibi iussum fuerit / expedire; et ad hoc adduco aliqua / pauca causam breuitatis.

Primo, secundum Dei / qui expulit Amorreum, et Veum, et Theum, et Zebuseum, de terris quas / possidebant, et tenerant, et

dedit / filiis Israel. Sed dicitur mihi quod Deus unde / potuit hoc facere quia dominum est terra / et plenitudo eius, qui etiam potest sub precepta / se tabule dispensare et rem istius / alteri dare, quod tamen non potest Papa; sed istud / non obstat, Deus enim hoc non fecit poten/cia deitatis ymmo expresse propter / iniquitates et infidelitatem populi illius. / Unde textus dicit Gen. XV [v° 16]: «Que non statim / daret Abrahe terram illam, sed post quartam / generationem», et reddidit tamen dicens: / «Necdum complete sunt iniquitates / Amorreorum usque ad presens tempus». Ergo post / quam hoc fecit propter populi iniquitatem, / ergo Vicarius Christi hoc potest etiam statuere / propter populi iniquitatem et infidelitatem. / Item ad hoc uidetur facere textum Luc. XIII [v° 23], et Mat. XXII, ubi tangens parabo/lam diuinitatis, ubi dicitur: «Exi in vicos et sepes et compelle intrare ut im/pleatur domus mea». Ex quo textum / uidetur quod non solum sunt induci ad fi/dem ymmo etiam inducendi, et cogendi, / sed sciendum quod duplex est coactio / sicut duplex est uoluntarium mixtum / sicut de illo qui prohibet merces in monstrari / et sicut de illo qui facit sibi amputare / pedem, ne corpus corrumpatur. Et ita / etiam est coactio simplex, ex illa non stat / cogendi, quia sicut arguebatur supra [f° 296r. col. a] pro alia parte oportet quod aliquis ueniat uo/luntarie non coacte. Sed alia est co/actio conditionata, quam alia cogitur / indiuidue, scilicet, per terre amissionem, uel per / seruitutis subiugationem, uel per bo/norum subtractionem; et de ista co/actione loquitur hic textus. Unde Augustinus, «De / Uerbis Deum», hoc pertractans dicit «quod de / plateis et vicis ueniunt gentes / de sepibus heretici et si dicant uolump/tate debemus intrare non cogi». Reg. II, dicit textus: «Compelle intrare, foris inueniatur / necessitas, intra uoluntas». Et idem / prosequitur idem Augustinus in epistola ad Dona/tum, presbiterum donatistam, et est epistola / XLVII [CLXXIII] ubi dicit [n° 10]: «... sepe repetis, sicut / audio, quod in Euangelio scriptum est... LXX^{os} / discipulos a Domino recessisse, et ar/bitrio sue male atque impie discessi/onis fuisse permissos [. . .] et non atten/dis in Scripturis, quia tunc primum / Ecclesia nouello germine pullulabat. / Nondum in ea completa fuerat prophe/cia: «Adorabunt te omnes reges / terre, omnes gentes seruient ei». Quod utique / quanto magis impletur

tanto maio/re utitur Ecclesia potestate, ut non / solum inuitet, sed etiam cogat [ad bonum]. Quod Dominus / significare uoluit [qui] quamuis plenam / potestatem haberet [...] in illa conuiuui (et) / similitudine [...] ubi prius inuitauit et prius mo/dum dixit compelle intrare, hoc enim quod prius dixit «introduc huc non [dictum est] compelle. [Ita] significata sunt Ecclesie primor/dia adhuc crescentis» cum autem / subiungit compelle intrare significata / sunt tempora presentis Ecclesie, iam uiribus / magnitudine roborate, que uires / habet non solum introducendi, sed etiam compe[col. b]llendi. Unde etiam idem Augustinus in epistola / ad Bonifacium comitem dicit [Ep. CLXXXV, n° 22]: ... «quod illi / qui clamare consueuerunt, liberum est / credere, uel non credere? cui uim (intulit) / Christus? quem coegit? Ecce (tales coguntur) / Apostolum Paulum, cognoscant prius / in eo Christum, cogentem et postea docen/tem; prius ferientem, et postea consolantem». Et subdit quod hoc fuit mereatur, quod Paulus, qui coactus intrauit / plenus omnibus qui solo uerbo fuerunt uoca/ti in Euangelio laborauit». Et / concludit Augustinus ibidem [n° 23]: «Cur ergo / non cogeret Ecclesia perditos filios / ut redirent...?» quasi dicat ymmo. /

Tercio uidetur ad hoc facere illud / quod dominus dicit in Euangelio, Mat. XXI [v° 43]. «Auferetur a uobis regnum Dei, et dabitur / genti facienti fructus eius». Quam / auctoritatem pertractans Augustinus. «Contra / peculiarium» (?) dicit sic: «Ad omnes impios / et iniquos vox illa Christi pertinet. / Auferetur a uobis regnum Dei et dabitur / genti facienti fructum eius». Et infra / dicit Augustinus: «Vobis ablata dedit nobis / Deus». Non ideo ergo concupiscimus / aliena quia illius imperio cuius sunt / omnia facta sunt nostra et iuste nostra / sunt, alioqui etiam pro populo Dei, scilicet / israelitico possent illi, scilicet Chana/nei et Amorrei obicere aliene / rei concupiscentiam qui pro diuina po/testate ab eorum facie, quia ea terra / male utebantur, expulsi sunt. / Et etiam ipsi iudei a quibus ablatum / est regnum, et datum est genti facienti / iustitiam posent obicere aliene / rei concupiscentiam quia Christi Ecclesia id est, / possidet. Et propter quod ratio Augustini: [f° 296v. col. a] Non «solum extenditur ad hereticos ymmo / etiam ad omnes infideles». Item ibidem Augustinus / pertractans istud Sap. XII: «La-

bores impi/orum iusti edent› dicit quod false infideles / res appellant suas quas iniuste po/ssident, et si dicent quod hiis congregan/dis laborauerunt, attendant scriptum: / «Labores impiorum iusti edent».

Quarto / uidetur ad hoc facere istud quod scriptum est / Dan. II [v° 34]: «Quod lapis excissus de monte / sine manibus [et] percussit statuam [. . .] et commi/nuit [v° 45] quatuor regna aureum, argen/teum, ereum et ferreum», cuius regnum / in eternum non dissipabitur. Et alteri populo / non tradetur, et stabit in eternum. Iste enim / lapis excissus sine manibus est Christus / natus de Uirgine sine operatione humana, / cuius regni, sicut dicunt angelis, non erit / finis, cuius regnum datum est populo christiano / et habet commite-re omnia regna infi/delium. Unde sequitur quod iste lapis factus est / molis magna et impleuit uniuersam / terram. Unde enim eius regnum scilicet christianita/tis totam terram implere. Item ad hoc ui/detur facere quod reges qui tales cogerunt / ad fidem ab Ecclesia commendantur, sicut / ille princeps christianissimus Sizi/butus, ut patet in Decretis, cap. primo allega/to. Item ad hoc uidetur facere quod rationi / pontifices consiliaria fecerunt et scriptum / est in Mach. II [v° 51]: «Mementote operum / patrum quod fecerunt in generationibus suis: / et accipietis gloriam magnam / et nomen eternum». Et Prov. XXII [v° 28]: «Ne trans/grediaris terminos [antiquos] quos posuerunt / patres tui». Item ad hoc etiam uidetur / facere istud quod dicitur Mat. XIII [v° 41]: «Qui filius / hominis mittet angelos suos N[oui] T[estamenti], id est, / [ut] auferant de regno suo omnia scan[col. b]dala». Item forsitam uidetur facere quod / dicit Ap. ad Rom. XI [v° 25]: «Quia cecitas in [ex] / parte contigit in Srael, donec plenu/do gentium intraret. [v° 26] Et sic omnis / Israel saluus fiet». Ergo ante / aduentum Christi dictum plenitudo gentium / intrasse et ut intrent, cum uoluntarii / non ueniant, compellendi sunt. Ut ui/detur, item ad hoc possent adduci alicue rationes. /

Prima: Quia Deus magis, id est, / uidetur habere in quolibet quam etiam quicquid [quaequae] creatura. / Unde anima in quolibet a Deo creando infun/ditur, et infundendo creatur. Ergo magis co/gendus est quilibet ad «reddendum / quod Dei est, quam ad reddendum / Cesari quod Cesaris est.» Sed aliquis / cogendus est ad reddendum Cesari que / Cesaris sunt. Ergo cogendus est ma-

gis / ad reddendum Deo que Dei sunt. Unde / Christus quia in numismate erat ym/mago Cesaris mandauit reddi in / Cesarem, Mat. XXII [v° 21]. Cum ergo in anima cuiuslibet / hominis sit ym-mago Christi debet cogi ut / reddat eam Christo quod non potest nisi possidere. /

Secunda, quia sicut dicit Augustinus: «De uerbis Domini» et / ponit in glosa ad Rom. XIII: «In pote/statibus ordinatis contempnenda / est minor ut pareatur maiori». / Unde si unum precipiat proconsul, / et aliud imperator obtemperandum est / Imperatori, cum potestas Dei et / Christi sit super omnem potestatem / illi potissime contemptis aliis est / obtemperandum. Et per consequens / dictum ad hoc cogere quoslibet eius vica/rius generalis.

Tercium qui nullum / domini dictum esse sine uirtute, in infidelibus autem nulla uirtus sed solum ymmago / virtutis, ergo nunc uerbum domini cum / sine [f° 297 r. col. a] fide impossibile sit placere Deo», ad Heb. XI [v° 6]. /

Quarta, quia eadem ratio uidetur esse de tem/pore et loco, sed Deus benedicendus est / omni tempore et laudandus, iuxta istud primis. «Bene/dicam dominum in omni tempore», et cetera. Ergo et / benedicendus in omni loco iuxta illud / primis. In omni loco dominatio eius benedicat / anima mea Dominum. Sed totus mundus / est locus dominationis eius. Ergo, et cetera. / Videtur ergo quod iuste sibi dare possumus, / et debemus ymmo, sicut illi Mach. / LXI dicebant I° Mach. II [v° 12]: «Ecce / Sancta nostra et pulchritudo nostra et / claritas nostra desolata est». Quid ergo / adhuc nobis uiuere quasi dicant, melius / est nobis mori in bello quam uidere / mala gentis nostre et sanctorum, sicut fuerit / uoluptas in celo, sic fiat merito. / Ergo istum facio principem. Ut dicam istud / Jer. XXX [v° 21]: «Princeps de medio eius / producet: et applicabo eum et acce/dat ad me». Ut sibi dicam istud Gen. XXIII [v° 6]: «Princeps Dei est apud nos». Et illud / Ezech. XXXVIII [v° 24]: «Seruus meus Dauid prin/ceps in medio eorum». Et sequitur. Et facit [v° 27]: «quia ego Dominus cum contribuero catheras / iugi eorum, et eruero eos de manibus [manu] imperantium sibi. [v° 28] Et non erunt ultra in rapi/nam [in] gentibus [...] sed habitabunt confidentes [confidenter] / absque ullo terrore». Ut uerificetur istud / Act. XXVIII [v° 7]: In locis [autem] illis erunt / presidia princi-

pis insule». Et quia / principi non solum regi debetur coro/na sicut patet I° Mach. X [v° 20] de illo: «Ale/xandro qui Ionathe principi uestem / purpuream, et auream coronam, et sceptrum / etiam debetur in signum dominii, sicut dicitur Ezech. / XIX [v° 11]: «Erunt quia uirge solide in sceptro / dominantium». Idcirco ipsum principem [col. b] predictarum insularum facimus, etiam principis / nomine insignimus et de predicto / principatu ipsum per traditio-nem / istius corone et sceptri pronuncialiter / inuestimus ad lau-dem Dei et Domini / nostri Ihesu Christi, et exaltationem / fidei ipsius, qui est benedictus in secula seculorum. / AMEN.

NOTA ACERCA DE LOS «SERMONES CANARIOS» DEL PAPA CLEMENTE VI

Merced a la ciencia y la paciencia del diligente bibliotecario de nuestra Universidad don Marcos G. Martínez, podemos ofrecer por primera vez una transcripción íntegra de estas piezas oratorias, bien conocidas en cuanto a su existencia, pero que jamás pasaron de citadas o extractadas. En esta ocasión damos una de ellas, la pronunciada en relación con la investidura de Luis de España como Rey de las Islas Afortunadas. Otra vez, *Deo volente*, publicaremos la dedicada especialmente a la creación de este nuevo Reino.

El papa Clemente VI, nacido en Maumont, cerca de Limoges, fue promovido, en 7 de mayo de 1342, a la Sede pontificia de Aviñón. Con él se inauguró el periodo brillante, fastuoso, de la nueva Sede Papal, coincidiendo con la compra, por este Papa, del Condado Venusino y su ciudad de Aviñón al Conde de Provenza, cuyo era. Pedro Roger fue desde joven un brillante orador —al estilo, es claro, de la oratoria eclesiástica de la época—, merced

a una prodigiosa erudición escriturística y a una minuciosa lógica escolástica, en la que los argumentos se suceden en series numeradas que pretenden sujetar a la verdad como encadenada. Tal vez su misma fama de elocuencia le facilitó su ascensión rápida por los grados de la jerarquía eclesiástica hasta alcanzar la máxima del papado, en la que se distinguió por su liberal generosidad y hábil diplomacia, terreno este en el que obtuvo éxitos más espectaculares que duraderos, como debidos a la simple habilidad oportunista: la tregua fugaz entre los reyes de Inglaterra y Francia, la reducción pacífica de disidentes como Guillermo de Occam, la victoria de su candidato Carlos de Luxemburgo a la Corona Imperial, quien estableció a continuación una regla fija para la elección imperial, en la que precisamente se prescinde de la autoridad pontificia.¹

Este ilustre pontífice es de especial interés para la historia canaria, porque por dos veces se ocupó de la incorporación de estas islas al mundo cristiano. Primero en 1344, creando un Reino con el título de las Islas Afortunadas (aunque incluyó en él la isla de la Goleta, junto a Túnez!) e invistiendo como rey del mismo a un no menos brillante caballero, Luis de España, nieto del infante don Fernando de la Cerda y biznieto de Alfonso el Sabio de Castilla y de San Luis rey de Francia. Con esta solemne ocasión Clemente VI pronunció dos oraciones públicas, una creando el Reino, otra concediéndolo al Príncipe, llamado desde entonces de la Fortuna. Petrarca, presente en la luida ceremonia, cuenta que el desfile público que la siguió fue disuelto por un intenso chaparrón, cosa que fue interpretada como mal presagio.² Y de hecho ninguna realización siguió a la investidura, ni aun intento de ella,

¹ Sobre el pontificado de Clemente VI, además de las obras generales de Historia de la Iglesia o del Papado, comenzando por la primera, los *Annales Ecclesiastici* de ODERICO REINALDO, hay estudios especiales sobre la época avinionense (BALUZIUS, *Vitae paparum avinionensium*, reimpressa en 1916 por MOLLAT) y aun tocantes a este solo pontificado (G. MOLLAT, *L'oeuvre oratoire de Clément VI*, «Archives d'Historie doctrinale et litteraire du Moyen-Age», III, 1928, pp. 239-274; A. PÉLISSIER, *Clement VI, le Magnifique premier pape limusin*, Brive, 1951).

² PETRARCA, *De vita solitaria*, II, sect. III, cap. III.

ante la excusa de todos los príncipes a los que el Papa suplicó apoyasen la empresa de su pariente y ya colega; hasta que un autor canario del siglo pasado, apiadado de tan nulos frutos en un árbol tan lucido, inventó un viaje de un capitán mallorquín, delegado del Príncipe, al que llamó Álvaro Guerra, viaje que al fin no tuvo más remedio que hacer terminar en fiasco; pero ni aun esto fue más que imaginación.³

Muchos años después, en 1352, el último de su pontificado (murió en 6 diciembre de este año), volvió Clemente VI a ocuparse de estas islas. Si antes había confiado su «redención» a la espada, ahora pensó conseguirla con el hisopo; sin duda a intancia de parte, en aquella fecha creó el obispado de las Islas Afortunadas e invistió con él a un carmelita, Fray Bernardo, que se proponía trasladarse con unos mercaderes y con un grupo de canarios cautivos o esclavos que residían en Mallorca, donde habían aprendido la lengua catalana y la religión cristiana, por lo cual se confiaba en que sirviesen de intérpretes e intermediarios cerca de sus conaturales. El obispado debía tomar nombre del lugar escogido como sede, que a la vez era elevado a la categoría de ciudad; sabemos que este lugar fue Telde, en Gran Canaria, y este título episcopal duró hasta fin del siglo, si bien es dudosa la realidad o eficacia de su establecimiento.

Las oraciones canarias de Clemente VI son conocidas y figuran en las numerosas copias de su sermonario que se guardan en las antiguas bibliotecas de Europa.⁴ Pero como dije, curiosamente

³ MANUEL OSSUNA SAVAÑÓN, *Resumen de la jeografía... y de la historia... de las islas Canarias*, 1846.

⁴ Los autores (Mueller, Mollat, etc.) enumeran una larga serie de Mss. repartidos por toda Europa, del siglo XIV y del XV., entre otras bibliotecas, las de París, Sta. Genoveva y Nacional; dos en la de Viena; Metz; la del Cenobio de San Floriano, y muchas más, entre ellas una sola de España, la del Archivo de la Corona de Aragón, en Barcelona, procedente del monasterio de Ripoll. Nuestro microfilm es del códice 48636 de la Biblioteca Nacional de París. Como no se ha hecho una colación y estudio de todos los Mss. para establecer su relación mutua, no puede hablarse de edición crítica, sino simplemente de una cuidadosa transcripción del Ms. parisino.

no han sido jamás publicadas. El primer fin que tuvimos al buscarlas era el deseo de hallar en ellas alguna información contemporánea acerca de las Islas, que el Príncipe Luis, sin duda peticionario de la promoción regia, hubiese suministrado a su protector el Pontífice. Pero ya por los extractos adelantados por algunos autores se hacía temer que todo lo que se aprovechó para caracterizar las Islas Afortunadas era pura erudición libresca, a base de textos clásicos, esto es, de Plinio y con graves errores de lectura o transcripción. Para un buen escolástico la ciencia está sólo en las «autoridades», nunca ante los ojos del que ve y los oídos del que oye. Así, pues, el único interés de las oraciones de Clemente VI, aparte la anécdota de la creación de un reino ficticio, es la exposición de las pretensiones del papado medieval a la monarquía universal, pretensiones por lo demás ya en este momento puramente verbales y teóricas. Luego, siguiendo esta línea de pensamiento, entra en un tema más interesante en todo tiempo: el del derecho de la Iglesia a disponer de tierras de infieles. No duda en recordar el principio de que el pagano no puede ser compelido a la fe, ni tampoco que el reino concedido a Luis de España sólo podrá realizarse mediante la guerra; pero a continuación, sin anular estos principios, una abundante acrobacia escolástica, en la que la lógica más silogística se adapta dócilmente a los propósitos del orador, le permite demostrar la licitud de su cesión de las Islas al nuevo rey. Parte de premisas tan gratuitas como la de que el África, y con ella sus islas, fue cristiana antes de ser pagana (!), ergo, etc. Pero el más simpático de sus argumentos es el de que la Iglesia universal padeció persecución bajo los paganos, ergo justo es que ahora que ella es la más fuerte se vuelvan las tornas y los paganos sufran bajo el yugo de quien antes fue perseguido (!). Todo este ingenuo cinismo no empece que en el fondo tenía razón aquel Santo Padre; todavía hace bien poco que las mismas conclusiones se mantendrían en nombre de la civilización y la cultura; y, en fin, estoy por mi parte del todo convencido de que un pueblo, sea canario u otro cualquiera, sólo tiene derecho a la tierra en que vive en la medida en que demuestre que es capaz de aprovecharla. Ergo...

Sin duda el sermón es una buena pieza de ambiente y de

época, pero nada contiene concretamente para nuestro particular interés. Sólo podemos concluir que el conocimiento que en la Curia se tenía de estas islas en el siglo XIV era nulo, no tanto por falta de medios de información, como por falta de curiosidad, de todo interés por la realidad de las cosas. Es un dato negativo, pero que, de todos modos, convenia comprobar.

E. SERRA

Las Datas de Tenerife

Libros de cédulas originales de repartimiento de la Isla, expedidas, desde 1497, por Alonso Fernández de Lugo con poder de Sus Altezas. Extractos de Elías Serra Ràfols

(Continuación en la pág. siguiente)